

A magyar tanító- és tanárképzés története Jugoszláviában (1945–1951)

Bár az idén van százötven esztendeje annak, hogy a Szabadkán megnyílt az első tanítóképző, sem jogi, sem történelmi kontextusban nem beszélhetünk a szabadkai tanítóképzés másfél évszázados kontinuitásáról, mivel az 1871. november 25-én megnyitott szabadkai Magyar Királyi Állami Tanítóképző párhuzamosan a történelmi magyar állam összeomlásával, még az 1920-ban megkötött békeszerződés előtt – 1919-ben kényszerűségből bezárta a kapuit.

Szigorúan jogi és történelmi szemmel nézve tehát a modern kori vajdasági magyar tanítóképzés kezdő dátumaként 1945-öt kell megjelölnünk. Azt az időpontot, amikor az új, sztálini mintára berendezkedő, államszocialista jugoszláv rendszer a magyarok elleni tömeges kivégzésekkel, koncepciók perekkkel és kiutasításokkal párhuzamosan előbb Zentán majd Szabadkán hozzákezdett az égető magyar tanítóhiány felszámolására azzal az egyértelmű politikai üzenettel, hogy a másodszor is kényszerkisebbségbe került magyarok, a németekkel ellentétben, s „bűneik ellenére”, a megváltozott geopolitikai helyzetben lényegében az anyaország támogatása nélkül, kizárólag az új – kommunista – jugoszláv államhatalomtól várhatják kisebbségi jogaik érvényesítését. Dolgozatunkban a második világháború végével bekövetkezett harmadik impériumváltáskori magyar tanító- és tanárképzés első hat esztendejét járjuk körül.

★

Még elemi erővel dühöngött a második világháború végjátzmája, amikor 1945. február 5-én a *Szabad Vajdaság* napilap egy eldugott hírben közölte a Szabadkai Katonai Parancsnokság közleményét, amely szerint a városban tanítóképző intézetet létesítenek. Az ekkor még csak szerb nyelven induló képzésekre 1945. február 10-ig lehetett beiratkozni. A követelményrendszer szerint az első osztályba négy, a másodikba öt, a harmadikba pedig hat elvégzett középiskolával lehetett felvételt nyerni.

Nem egészen egy hónap múlva a lap vezércikkben foglalkozott az új állam nemzetiségi iskolapolitikájával, amelyben egyértelműen ki is jelölte az új oktatáspolitikai kereteit, annak ideológiai irányát: „Vissza kell emlékeznünk a régi Jugoszláviára, hogy felismerjük az újban az újat. Három mondvacsinált magyar főgimnáziumi tagozattal és egy algimnáziummal indult, a végén egyetlen névleges főgimnázium maradt, amiben egyedül a magyar nyelv és irodalom folyt magyar nyelven. Szubotícán az egyetlen magyar tagozat egyetlen magyar nyelvű tantárgyát tankönyv nélkül egy pár száználmas jegyzetből tanulták a magyar diákok. A tankönyv elfogyott, a tanárokat leküldték Szerbiába. Ma három teljes főgimnázium mellett négy algimnázium nyílik meg, a tanítás nyelve teljesen magyar, a magyarnyelvű tanárokat mindenütt felkutatják és alkalmazzák. Ennél beszédesebb, ékesebben szóló bizonyosság nem kell arra, hogy ez az új Jugoszlávia. Ezekért az iskolákért nem kellett éveket

instanciázni, mint annak idején. Nem kellett jó helyre »voksolni«, hogy valami száználmas ígéretet kapjunk sohanapjára. Becsületesebb, jobbhiszemű iskolapolitikát el sem lehet képzelni. A mai iskolapolitika alapjában demokratikus, egyedül az anyagi feltételeket nézi: megfelelő számú tanuló, megfelelő számú tanerő és megfelelő számú iskolahelyiség. Ahol ez megvan, ott megnyílik az iskola, akármilyen nyelvről van szó. A mai iskolapolitika kiindulópontja egy egészé széles, generózus demokrácia. Ennek nagy indulását láthatjuk a megnyíló iskolakapukon keresztül. Jó és becsületes politikai iskolájuk volt azoknak, akik ennek az iskolapolitikának fektették le alapját. Ez a becsületes iskolapolitika azonban csak akkor lesz számunkra igazán haszonhozó, ha a magyar népnek megnyitja a szemét és ezek az a megnyíló iskolák a magyarság politikai iskoláivá válnak.”

Két héttel a német fegyverletétel után, 1945. május 23-án Zentán 56 fővel nyílt meg az első magyar tanítói tanfolyam. Az ünnepélyes megnyitón a jugoszláv kormányt Csellik István, a Vajdasági Népfelszabadító Főbizottság középiskolai előadója képviselte. Csellik a szerbül és magyarul elmondott beszédében bejelentette, hogy hamarosan zentai vagy szabadkai székhellyel rendszerezíteni fogják a magyar tanítóképzést. Beszédéből egyértelművé vált az is, hogy a nagy elánnal induló, az új rendszer ideológiai alapjaira különösen nagy hangsúlyt fektető oktatáspolitikának komoly gondokkal is szembesülnie kell. Az egyik legégetőbb problémát ekkor még a tantermek hiánya jelentette, mivel az iskolák épületeit a hadsereg vette igénybe. A másik, ugyanekkora akadály az volt, hogy a második világháború utolsó szakaszában nem állt a hatalom rendelkezésére az a szükséges tanári állomány, amely a magyar nyelvű oktatás zavartalan működtetéséhez kellett: „az a tanfolyam, amit a harmincas években Beográdban rendeztek, nem járt kielégítő eredménnyel. Azóta a régi tanítók kiöregedtek, elhaltak. Úgy, hogy az utánpótlásról kell gondoskodni. Ezt a célt szolgálja ez a tanfolyam, még pedig elsősorban azzal a céllal, hogy az égető pillanatnyi tanítóhiányon segítsünk vele.”

Elsősorban a tanító- és tanárhiány miatt klasszikus oktatásról ekkor tehát még szó sem volt. A valóságban realizálódó három hónapos gyorstalpaló tanfolyamok fő célja a totális ideológiai átnevelés és az új hatalom politikai szellemiségében működő tanítóhiány enyhítése lett. Az oktatás egésze a sztálini mintára berendezkedő kommunista diktatúra igényeinek, s elsősorban az ideológiai agymosásnak volt alárendelve.

Zlatibor Popović igazgatósága alatt Zentán ekkor két tanfolyam működött: az úgynevezett B és C tanfolyam. Az előbbit a három- vagy négyéves képzőt végzett, valamint az érettségizett vagy a hét, illetőleg nyolc gimnáziumot fejezett hallgatók látogatták. A tanfolyam elvégzése után ők kaptak tanítói oklevelet. A C – segédtanítói – tanfolyamra való felvétel négyéves középiskola elvégzéséhez volt kötve. A hallgatóknál kiemelt figyelmet kapott a „népfelszabadító harc” történetének az oktatása. Popović egy korabeli interjúban azt is egyértelművé tette, hogy az előadások a dialektikus gondolkodás szellemében folytak. Szerb nyelvből elsősorban az ún. népfelszabadító harc irodalmával, magyar nyelven pedig a népi írókkal foglalkoztak

az előadók. A tanító- és tanárihiány miatt a gyakorlati tárgyak oktatását a felsőbb évfolyamok hallgatói látták el. Minden órát egy ötperces beszéddel zártak: a sorsolás útján kijelölt hallgatók politikai beszámolót – monológot – tartottak, hetente egyszer pedig osztályonként „önkritikát” kellett gyakorolni a helyes és hatásos neveléssel összefüggésben.

Külön figyelmet szenteltek a fegyelmi ügyekre. Ezekben a kérdésekben az ún. diákbizottságok döntöttek, a közvádoló szerepét pedig az intézet tagjaiból választott hallgató látta el. A diákokat az ideológiai küzdelem frontján már az első napokban bevetették. Ők végezték 1945 szeptemberében a választói névjegyzékek összeállítását és a novemberi alkotmányozó nemzetgyűlési választásokkal összefüggésben a tanulói lakosság „felvilágosítása”, vagyis ideológiai megdolgozása is az ő feladatuk volt.

1945 augusztusára az is eldőlt, hogy az intézményesített magyar nyelvű tanítóképzés Szabadkán fog megvalósulni. Akárcsak Zentán, úgy itt is az ekkor még a három hónapig tartó tanfolyamokra koncentráltak. Az észak-bácskai városban felállított vegyes tannyelvű – tehát szerb és magyar osztályokkal működő – intézménybe 1945. augusztus 16. és augusztus 21. között volt az első iratkozás. Az első osztályába a négyéves középiskola elvégzését igazoló tanulókat vették fel. A második osztályba a gimnázium öt osztályát befejezett vagy a kereskedelmi akadémia első osztályát végzett tanulók iratkozhattak be, a harmadik és negyedik osztályt a tanítóképző tanulóin kívül a hat, illetve hét gimnáziumot vagy a kereskedelmi akadémia megfelelő osztályát végzett diákok látogathatták. A beiratkozás második köre 1945. szeptember 1-je és 3-a között volt. Ekkor összesen 77 jelentkezőt vettek fel, a hallgatók teljes névsorát a *Szabad Vajdaság* is közölte.

A lap 1945. decemberi cikkében arról lehet olvasni, hogy az intézmény több tanulóját – „a magyar ifjúság egyhangú helyeslése mellett” – kizárták az intézményből. Ennek apropója az a konkrétan nem részletezett vád volt, miszerint az egyik hallgató valahol egy Horthy-képet rejtegetett. A Zentai Tanítóképző előadói és hallgatói külön karácsonyi (!) kiáltványt is intéztek az ügyben a vajdasági magyarokhoz. Ebben úgy fogalmaztak, hogy „a reakció meg akarja bontani a két ország dolgozó népei között most kialakuló baráti viszonyt”, míg a *Magyar Szó* című napilap a történeteket többek között úgy kommentálta, hogy a megvádolt hallgató „vajon a magyar munkásság véreskezű elnyomójának, a román reakció kegyelméből uralomra került hazaárulónak fényképét miért rejtegette? A szubotícai, noviszádi és óbecsei gyilkosok főméltóságú védnöke mit jelentett számára?”

A vajdasági magyaroknak az új állam politikai célokra való kihasználásának a tipikus példája volt a *Magyar Szó* 1945. dec. 24–25-i, karácsonyi számában a zentai tanítóképző tanfolyam 57 hallgatójának aláírásával megjelent tiltakozó állásfoglalása a magyar kormány délszlávokkal szembeni politikája ellen, mondván, hogy üldözik „szláv testvéreink jogos demokratikus kívánságait”, s egyben nyomatékosan hangsúlyozva, hogy ezzel ellentétben Jugoszláviában „magyar iskolák felállítását nem is kell kérnünk, mert ezt maga népkormányunk – nemcsak elvben, hanem anyagi eszközökkel is – legmesszemenőbben elősegíti.”

DÉVAVÁRI ZOLTÁN: „MINT A MAGYAR NÉP JÖVENDŐBELI TANÍTÓI...”

Pár nappal később, 1946. január 25-én a szabadkai tanítóképző magyar hallgatói nagyszabású rendezvényen demonstrálták az új rendszer melletti elköteleződésüket. Az „értekezlet” első felében a jelenlévők mozgalmi dalokat, katonanótákat énekeltek, majd Kiss Ferenc József, a IV. B. osztály tanulója referátumot olvasott fel. A korabeli légkör érzékeltetésére szó szerint idézzünk az akkori sajtóból: „A referátum foglalkozik a magyar megszállás éveinek történetével. Szóvá teszi a csúrogi, zsablyai, a noviszádi vérengzéseket s kihangsúlyozza, hogy a demokratikus magyarság felháborodással és undorral elítélte ezeket az embertelen rémtetteket. A vajdasági magyar nép fiai a népfelzabardító harcban megállták helyüket a Petőfi brigádban, s küzdelmükkel igazolták, hogy nemcsak szavakkal védik népeink testvériségét és egységét, hanem tettekkel is. Ezt a testvériséget, amelyet a legvéresebb harcok valószínűleg meg, s a magyar dolgozók már régóta vártak. Magyarországon most reakciós túlkapásokkal keresztezték. Magyarországon — fejtegette tovább az előadó — nem adták meg a szláv kisebbségnek azokat a jogokat, amelyeket a magyar kisebbség Jugoszláviában élvez. A jugoszláviai magyar ifjúság már több értekezleten tiltakozott a magyarországi szlávok elnyomása ellen. Mint a magyar nép jövőbeli tanítói – mondotta – a legerélyesebben elítéljük a magyar sovíniszták szégyenletes ténykedéseit. De nemcsak elítéljük, hanem követeljük, hagyják abba a túlkapásokat és legyenek tekintettel reánk, jugoszláviai magyarokra. Ne bontsák meg a két ország között oly szépen megindult barátságot. Leszögezzük, hogy mi, Jugoszláviában élő magyarok teljes szabadságot élvezünk.”

Ilyen ideológiai felvezetés után került sor a szellemiségében Kiss dolgozatához szervesen illeszkedő memorandum elfogadására, amely leszögezte: „Jugoszlávia népei és nemzeti kisebbségei — hála az igazi népi demokrácia győzelmének – teljes nemzeti, gazdasági és kulturális jogokat élveznek. Vajdaságban a magyarságnak soha nem volt módja ilyen mértékben megvalósítani nemzeti és kulturális törekvéseit, mint nekünk ma Tito új Jugoszláviájában, a szabad és egyenrangú népek hazájában. Hogy ez így van, annak bizonyítéka a magyar nyelven működő elemi iskolák, középiskolák és szakiskolák nagy száma, amelyekben a dolgozók fiainak ezrei nevelkednek demokratikus szellemben. Nekünk a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság világos jövőt biztosít és ezért szeretjük. Amíg mi ilyen helyzetben élünk, addig szláv testvéreinket Magyarországon üldözik, mint a fasiszta uralom idején. Hivatalos magyar bizottság megállapította, hogy különböző fasiszta nagymagyar és revizionista elemek, akik még mindig felelős helyet töltenek be, megrövidítik a szláv népek legegységesebb nemzeti és kulturális jogait. Véleményünk szerint hazafias kötelessége minden magyarnak a határon túl, hogy harcot indítson a fasiszmus ezen maradványai ellen. Ezt mi, jövőbeli tanítók írjuk, készen arra, hogy iskolai tanulmányaink befejezése után népünk és más népek javára dolgozzunk, köztársaságunk összes szabadságszerető népei egységének és testvériségének szellemében. Halál a fasiszmusra – Szabadság a népek!”

Ezzel párhuzamosan a korabeli sajtó a megszegés nyilvánvaló szándékával öles betűkkel adta az olvasók tudtára, hogy a Szabadkai Vegyes Tanítóképző

diákjai egyhangúlag írták alá és indítványozták Juhász Mancsi tanulónak az intézményből való kizárását, mivel a diáklány reakciós magatartást tanúsított. A korabeli hír a „reakciós magatartás” okaként azt hozta fel, hogy Juhász Mancsi „állandóan hiányzott az összejövetelekről és ezáltal zavarta a tanulók figyelmét (!)”, majd kommentárként még azt is hozzátette, hogy a kizáratásával „az intézet ifjúsága fegyelemtől, önkritikától és kötelességérzetről tett tanúságot, amikor köreit igyekszik megtisztítani a bomlasztó elemektől.”

1947 márciusában Szűcs Vilmos tanár vezetésével a negyedéves hallgatókat a Šamac–Szarajevó-vasútvonal építkezési munkálataihoz vezényelték, ahol „a tanítóképzősök nem fizikai munkára mentek a vasútvonalra, hanem azért, hogy segítsenek a kultúr munka megszervezésében a vasútépítő ifjagnál.” A valóságban a tanítóképzősök feladata a boszniai lakosság körében erőteljesen jelenlévő analfabetizmus felszámolása volt. Boszniába érkezésük után a Szabadkáról érkezett hallgatókat csoportokra osztották, majd az írás-olvasás tanfolyamok vezetésével bízták meg őket.

1947 júniusában a Jugoszláv Kommunista Párt Ifjúsági Szervezetének az utasítására egy asztal mellé ültek a tanítóképző tanárai és diákjai. A „konferencián” húsz tanár és osztályonként egy – összesen nyolc – diák vett részt. Az értekezleten a pedagógusok az 1946/1947-es tanév rendszertelenségére mutattak rá. Arra, hogy a tanárok és a diákok között lényegében semmilyen összhang nem volt a tananyag feldolgozásában és az iskolán kívüli tevékenységben. Az is kiderült, hogy a hangzatos propaganda ellenére számos esetben a tanulmányi eredményekkel is komoly gondok voltak, amiért a tanárok a hallgatókat okolták. Szerintük „a diákok tanulmányi eredménytelensége nagyobb részben osztálytársaik rovására írható, mert – mint az iskola internátusi életének tanulmányozása mutatta, a gyenge diákokat elszigetelték, magukra hagyták, ahelyett, hogy segítettek volna nekik.” Ugyancsak gond volt az ideológiai neveléssel is, elsősorban a „leányifjúság” körében.

A vádakra a hallgatók viszontvadászokkal reagáltak. Elutasították azt, hogy a gyengén teljesítő társaikat magukra hagyták. Ha így is történt, ez azoknál fordult elő, akik kivonták magukat az állampárt ifjúsági szervezetének a munkája alól. Az ideológiai nevelés hiányosságait pedig a tanárokon kérték számon, arra hivatkozva, hogy „a jövődiák tanító általános műveltsége a helyesen megválasztott könyvek olvasásán alapszik, célravezető volna, ha minden tanár a tananyagának keretén belül irodalmi értékű és haladószellemű könyveket a tanulók figyelmébe ajánlaná.” A megbeszélés végén a jelenlévők határozatot hoztak, miszerint „azokat a tanulókat, akik akár fegyelmezetlen magatartásukkal, akár a tanulásban mutatott hanyagságukkal, akár pedig beállítottságukkal hátráltatják az iskolai munka folyamatosságát és eredményességét” előbb a Kommunista Párt Ifjúsági Szervezetéből zárják ki, végül pedig eltávolítják őket a tanítóképzőből is.

A fentiekől függetlenül 1946 nyarára már komoly előrelépések is voltak a magyar iskolakérdés egészében. Az 1946/47-es tanév kezdete előtt tartott összegzés szerint a Vajdaság területén akkor összesen 36 420 gyermek 790 tagozaton tanult magyarul. Ebben az évben 11 gimnáziumban (3 főgimnáziumban) 6475 tanulóval

folyt magyar nyelvű oktatás. A szabadkai tanítóképzőnek 280 magyar hallgatója volt, a három hónapos tanfolyamot összesen 550 magyar diák végezte addig el. 1946 novemberében Újvidéken magyar tanárképző is nyílt 24 hallgatóval, a Zágrábban és Belgrádban tanuló magyar egyetemisták száma összesen 130 fő volt.

1946 júliusában Lőrinc Péter, a Szerb Népköztársaság tanügyi tanácsának a tagja hivatalosan bejelentette, hogy az állam azon gondolkodik, hogy a gimnáziumok közül többet is bezár, s helyettük szakiskolák felállítását tervezi.

A valóságban ekkor azonban ennek éppen az ellenkezője történt. Egy évvel később, 1947 augusztusában a nemzetiségi politika és az ötéves terv káderképzési elvei alapján a Szerb Népköztársaság Népmvelési Minisztériuma újabb magyar tagozatok megnyitását engedélyezte. Az 1947/1948-as tanévtől Vajdaság területén így 23 gimnáziumban és 17 ún. programgimnáziumban (fő- és algimnáziumokban képesített, minősített tanárok, míg az ún. programgimnáziumokban tanítók oktattak) folyt magyar nyelvű oktatás. A minisztérium döntése értelmében újabb – magyar nyelven is oktató – algimnáziumok megnyitását engedélyezték Szabadkán, Zentán, Törökkanizsán és Versecen. Programgimnáziumokat nyitottak Magyarcsernyén, Tordán, Pacséron, Székelykevéen, Bácséren, Gomboson és Bácskossuthfalván.

Mivel a tanárok létszáma továbbra is elmaradt a szükségéstől, ezért a minisztérium az Újvidéki Főgimnázium V. osztályát tanítóképzővé alakította át. A döntés értelmében az 1946/1947-es tanévtől kezdve Szabadka mellett már Újvidéken is folyt magyar nyelvű tanítóképzés, illetve egy osztállyal, ugyanott, magyar tanárképzés. A Népmvelési Minisztérium ekkor a két tanítóképző körzetét is meghatározta. A Szabadkai Tanítóképző kizárólag csak a volt szabadkai és zombori kerületből, az újvidéki a volt újvidéki tankerületből, illetve a Bánság Jugoszláviához tartozó részéről és a Szerémségből vehetett fel hallgatókat. Ezzel párhuzamosan az 1945-ben Zentán felállított tanítókurzust felszámolták, annak hallgatóit pedig Szabadkára irányították át. 1947 nyarán a Szabadkai Tanítóképzőben összesen 145 hallgató tanult magyarul, és szinte a teljes tanári kar a szabadkai gimnáziumból került ki.

A tanítóképzőkkel ellentétben az Újvidéki Tanárképzőbe a Vajdaság egész területéről vettek fel magyar anyanyelvű hallgatókat. Különbség volt az is, hogy itt az ideológiai nevelés alárendelődött a szakmai tudás elsajátításának. A tanárképzőben a tananyag hat ún. csoportra volt felosztva, s a hallgatók tetszőlegesen bármelyikre beiratkozhattak. Az első csoportban a szerb-horvát nyelv és a jugoszláv történelem volt a fő tárgy, míg az orosz nyelv a melléktantárgy. Ez a csoport tovább tagolódott. Az A csoporton belül a magyar nyelv és irodalom, a második csoportban pedig a szerb mellett az orosz nyelv és az orosz irodalom volt a fő tárgy. A második csoporton belüli ún. A csoportban a magyar nyelv, a magyar irodalom is fő tárgynak számított. A harmadik csoportban a népi és általános történelem, illetve a földrajz volt a főtantárgy. A negyedik csoportban az élettan és a vegytan, az ötödik csoportban a matematika és a fizika, a hatodik csoportban az ún. kézügyességi tárgyak – természet utáni rajz, ornamentika, szobrászat, műszaki rajz, kalligráfia és művészet-történet – adta a fő tárgyakat. Mindegyik csoportban voltak ún. általános tárgyak:

elméleti neveléstan, a neveléstan története, általános gyermek- és nevelési lélektan, szaktárgyak módszertana, társadalmi tudományok alaptana, valamint az orosz és a szerb-horvát nyelv. A tanárképzőbe gimnáziumi érettségivel, a tanítóképzők és a más középiskolák végbizonyítványával lehetett beiratkozni. A tanítóképzőt és a középiskolát végzetteknel a beiratkozást a Jugoszláv Kommunista Párt Tartományi Főbizottságának a közoktatási osztályának kellett jóváhagynia, felvételi vizsga nem volt.

1947 őszen az újvidéki tanítóképző első és a második osztályába összesen 104 hallgató iratkozott be. Közülük 25-en az állampárt vajdasági főbizottságától havi 800 dináros segílyt kaptak. A Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetség 5 tanuló számára biztosított havi 500 dináros ösztöndíjat. A képző internátusában 63 vidéki hallgató kapott szállást.

1947. szeptember közepén tartották meg a Szabadkai Tanítóképző ünnepi évnyitóját, amelyen az új igazgató, Páncsics József a következő gondolatokkal nyitotta meg a tanévet: „Ötéves Tervünk első évében vagyunk, gyáraink nagyobb lendülettel dolgoznak, földmunkásaink többet termelnek. A tanuló ifjúságra is fokozottan nagyobb feladat vár, elsősorban a tanulásban. Ti lesztek az új káderek, a gyermekeket tanítjátok betűvetésre. Tervünk előírja, hogy egyetlen írástudatlan se maradjon nálunk. Ezért jobban kell dolgoznotok.”

Hogy a jobb munka egészen pontosan mit is jelentett, az hamarosan kiderült. Október másodikán a Tanítóképző Népi Ifjúsági Szervezete, abból a célból, hogy „az ifjúságban kifejlessze a tervszerű tanulás iránti szeretetet”, nyilvánosságra hozta új, két hónapos munkatervét. Ennek értelmében feloszlatták az irodalmi köröket, helyükre fizika, kémia, zene, természetrajz és rajz diák/önképzőköröket állítottak. Megszervezték a vitaköröket is, amelyek az ún. időszerű kérdéseket tárgyalták meg. A diákkörök és a vitakörök munkáját a tanári karnak is támogatnia kellett. Az ekkor beterjesztett program előírta, hogy a tanítóképzőnek aktívan ki kell vennie a részért az úttörők, az ún. pionírok képzéséből is, melynél elérendő célként a tízezer fős kiképzést határozták meg. Ugyancsak nagy hangsúlyt fektetett a munkaterv a testnevelésre, s ezzel összefüggésben arra, hogy minél több tanítóképzős szerezzék meg az ún. testnevelési jelvényt. Egy korabeli híradás szerint november 1-ig összesen 108 képzős eleget is tett az elvárásnak, és megszerezte a jelvényt.

A feloszlott irodalmi körök helyébe állított diák/önképzőkörök, de különösen a vitakörök azonban nagyon rövid idő alatt teljes kudarcot vallottak. Ennek több oka is volt. Az önképzőkörök munkájában való részvétel mindenki számára kötelező volt, viszont a képzések során nem választották szét az alsó és a felső tagozatokat. Ennek következtében az alsósok arra hivatkozva utasították el a különböző dolgozatok megírását, hogy a nagyobb tudással rendelkező felsősökkel nem tudnak semmiben sem versenyezni. Az etnikai feszültségek is jelen voltak. A diákköröket koordináló vezetőség szerb tagjai ugyanis a legtöbb esetben az önképzőkörök időpontját úgy hirdették meg, hogy arról nem értesítették a magyarokat. Az ideológiai célzatú előadásoknál komoly szerepet játszott az érdeklődés szinte teljes hiánya és az unalom is: „[...] ha az ülés megkezdődik, ezzel megindul az ásítózás. A hallgatóság

hallgat és jó, vagy rossz arcot vág. Senki sem akar hozzászólni a felvetett témához.”

Alig egy hónappal később, Hegyi Mária, a tanítóképző egyik hallgatója nyílt levélben támadta meg az intézmény kollégiumát. Levelében azt panaszolta el, hogy ott középkori drákói szigor uralkodik. A lányokat a délelőtti órákban zárt ajtók mögött kényszerítik a tanulásra, a fiúknak még egy könyvért, jegyzetért sem szabad bemenniük a lányok tanulószobájába. Azt is elpanaszolta, hogy rendkívül nagy nehézségbe ütközik a kollégium épületének az elhagyása még azokban az esetekben is, amikor a hallgatók hivatalos ügyben akarnak távozni. Mária az úttörőképzést felhozva példának, arra mutatott rá, hogy a kollégiumi szigor miatt számos alkalommal késtek el a lányok az ún. pionírorákról, s „így sokszor megtörtént már, hogy mi, pionírvezetők pontatlanságunkkal a pionírok nevelésére rossz hatással voltunk.”

A fentebb taglalt anomáliák, valamint az időközben kitört Sztálin–Tito-konfliktus komolyan érintették a Szabadkai Tanítóképző presztízsét is, aminek következtében 1948 nyarán meredeken csökkent a beiratkozási hajlandóság: csak 14-en jelentkeztek. Ezt már a hivatalos közegek sem hagyhatták szó nélkül, s a létszám növelése céljából nyomatékosították azt is, hogy „meg kell értetni a szülőkkal is, hogy az elemi iskolákba még sok tanító kell”.

Akárcsak Szabadkán, úgy az Újvidéki Tanítóképzőben is fontos szerepe volt az ideológiai (át)nevelésnek, bár „a noviszádi magyar tanítóképző tanárai még sokat csetlenek-botlanak a módszertan terén, de az eszmei vonalvezetés, a tudományosság szempontjából tekintve munkájukat, szinte kifogástalannak minősíthető.”

Újvidéken az 1948/49-es tanévben összesen 18 politikai előadást tartottak, s heti rendszerességűek voltak a hallgatók politikai tartalmú tájékoztatói, beszámolóí is. 1950 nyarán például Lévai Imre negyedéves hallgató *A népi demokrácia Jugoszláviában* címmel tartott előadást. Ennek ellenére komoly gondok voltak a tanulással, s ezt a hangzatos politikai szövegek, az ideológiai továbbképzések sem tudták feledtetni. Az 1950/1951-es tanév első félévét az Újvidéki Magyar Tanítóképző 181 hallgatója közül összesen 107 hallgató zárta eredménytelenül. 53 hallgató egy, 30 hallgató kettő, 29 hallgató három vagy ennél több tárgyból kapott intőt. Nem volt sokkal jobb a helyzet ekkor az Újvidéki Gimnáziumban sem, ahol a 642 magyar tanuló közül 216, tehát a tanulók harmada kapott három vagy háromnál több elégtelen osztályzatot. Míg Szabadkán – ahol ugyancsak rosszak voltak a tanulmányi eredmények, mivel az 1951-es tanévben a hallgatók 46%-a bukott meg – elsősorban a politikai motivált-ságú konfliktusok, addig Újvidéken a túlzott szigor és a gyenge tanulmányi teljesítmény fogta vissza a beiratkozási kedvet. 1949 szeptemberének első napjaiban Újvidéken a magyarok számára előrelátott száz helyre összesen hatvanan iratkoztak be.

Az egypártrendszer kiépülésének első időszakában, illetve a Szovjetunióval 1948-ban történt szakításig, 1945 és 1948 között a Vajdaság Autonóm Tartomány területén összesen 399 magyar diák tett sikeres tanítói képesítő vizsgát. 1945-ben 15-en, 1946-ban 94-en, 1947-ben 60-an, 1948-ban pedig 230-an. Erre a mintegy négy-száz tanítóra hárult a 31 681 elemi iskolában tanuló magyar diáknak az oktatása. Egy évvel később a Vajdaság területén 701 elemi iskolában volt magyar nyelvű tago-

zat, ekkor már összesen 545 magyar tanító oktatott. A korabeli kimutatások szerint további 156 magyar tanító hiányozott a rendszerből. Ezzel párhuzamosan jelent meg egy olyan kimutatás is, amely szerint abban az évben a tankötelesek közül 647 magyar gyermeket a szülők azzal az indokkal nem írtattak be az elemi első osztályába, hogy „mi sem jártunk iskolába, nem fontos az a gyermekünknek sem, és nem okoz különösebb problémát az sem, ha nem jár iskolába és írástudatlan marad, mert itt-hon segít a házimunkák elvégzésében”.

A hidegháborús légkörben, de különösen a jugoszláv–szovjet, s ezzel párhuzamosan a jugoszláv–magyar feszültségek kulminálódásakor, 1950 februárjában Újvidéken tartott értekezletet a Jugoszláv Kommunista Párt Tartományi Főbizottságának Közoktatásügyi Hivatala az aktuális tanügyi kérdésekről. Az értekezlet alaphangját Milovan Đilas – a Jugoszláv Kommunista Párt egyik fő ideológusa, aki egyben kulcsszerepet játszott a Sztálinnal való szakításban – adta meg: „[...] népi forradalmunk alapján megváltoztatta a politikai és társadalmi viszonyokat is hazánkban. Ezek a változások természetesen érintik az iskola kérdéseit is, mind magát az iskolarendszert, a tanítás módszerét és a dolgozó tömegeink közeledését az iskolához, mind pedig a tanítás, a tanmenet és tanterv politikai és ideológiai irányvonalát, valamint általában a tudományt és a kultúrát.”

Az értekezleten – bár elhatárolódtak a szovjet idealizmustól és dogmatizmustól, de – egyértelművé tették, hogy ideológiailag továbbra is a párt vezetésével és irányításával kizárólag a marxista világszemlélet alapján kell megvívni a konkrétan egyébként nem részletezett és nem is pontosított, így a ködbe vesző „harcot”. Ebben a nem pontosított „harcban” volt kulcsszerepe a tanárok marxista–leninista képzésének. Az újvidéki konferencián külön kitértek arra, hogy az 1949-es évben összesen 222 magyar tanító vett részt általános politikai tanfolyamon, további 135 magyar tanító pedig a külön csak a magyaroknak megtartott speciális ideológiai képzésen. Hogy ez utóbbi pontosan mit is jelentett, arra a korabeli tudósítás nem tért ki.

1950 márciusában a szabadkai Népkör nagytermében rendezték meg a jugoszláv államvezetés mellett hűségnyilatkozatot tevő, az észak-bácskai magyar „dolgozók” tömegrendezvényét. A tömegdemonstráció vezérszónoka Olajos Mihály volt, aki hosszas beszédében többek között a következőket mondta: „Hazánkban a nemzeti kisebbségek előtt megvan minden fejlődési lehetőség, ami azt bizonyítja, hogy Jugoszlávia Kommunista Pártja valóban a marxizmus-leninizmus szellemében oldotta meg a nemzetiségi kérdést. Nekünk, magyaroknak vannak magyar iskoláink, elemi és középiskoláink, tanítóképzőnk, magyar tagozatok a középfokú szakiskolákban és tanárképzőn. Vannak kultúregyesületeink, van 110 színjátszócsoporthunk, több ezer aktív közreműködővel, továbbá van 54 magyar táncsoportunk, mintegy 800 taggal, 20 énekkarunk, 13 zenekarunk, könyvtáraink, magyar sajtónk, könyvkiadásunk, stb. Tehát megvan minden lehetőség, hogy művelődjön magyarságunk, hogy minél jobban elsajátítsa a kultúrát. Ha ezeket a tényeket vesszük alapul, akkor teljes joggal mondhatjuk Rákosinak, jobban tenné, ha saját háza előtt söpörne, ahol ma valóban bőven akad sovinizmus. Adjanak ugyanolyan jogokat a magyarországi

jugoszláv kisebbségnek, amelyeket mi, magyarok élvezünk a szocialista Jugoszláviában. [...] Rákosi és társai népeink közötti sovíniszta gyűlöletet akarnak szítani. Ezzel a szentistváni [!] gondolatot és a magyar nagyhatalmi gőgöt élesztik ujja, amit azelőtt Horthy és társai hirdettek. A letűnt és az új magyar vezetők tettei között tehát csak éppen akkora a különbség, mint egyik tojás és a másik tojás között.”

Olajos Mihály Magyarország elleni hosszas, személyeskedések sorával tarkított kirohanása lényegében definiálta az elkövetkező bő egy évtized irányadó tézisé, miszerint bármilyen, a magyarsággal összefüggő, a hivatalos narratívától és propagandától eltérő álláspont, vélemény, vagy akár csak annak megkérdőjelezése, egyenesen a magyar nagyhatalmi gőg és a sovinizmus megnyilvánulása. Ebből az aspektusból egyenlőségjelet tett a Horthy-korszak és a Rákosi-diktatúra között. Az értekezlet résztvevői ez után a Jugoszláv Kommunista Pártnak tett hűségnyilatkozat után személyesen Josip Broz Titónak küldtek hosszú táviratot, amelyben arról írtak, hogy „gyűlésünkön összegeztük politikai és kulturális fejlődésünk adatait is. Ma tartományunkban 737 magyar elemi iskolai tagozatunk van 33425 tanulóval, 24 algimnáziumunkba és 4 magyar főgimnáziumunkba 10401 tanuló jár, 2 tanítóképzőnkben 579 ifjú készül néptanítónak. A felszabadulás óta 254 magyar könyv hagyta el a sajtót 1298244 példányban. Van 120 magyar kultúregyesületünk. Mindezek az adatok vitathatatlan bizonyítékai, hogy Jugoszlávia Kommunista Pártja valóban a marxizmus-leninizmus szemében oldotta meg a nemzetiségi kérdést. Hazánkban a népek egyenjogúsága és testvérisége olyan tény, amit nem bonthat meg semmiféle rágalomhadjárat sem nyugatról, sem keletről. Éppen ezért mindent megteszünk annak érdekében, hogy minél előbb leleplezzük azokat a magyarországi vezetőket és moszkvai munkaadókat, akik a budapesti rádió és a többi tájékoztatóirodás propagandaközpontok útján, többek között olyan piszkos rágalmakat kürtölnek világgá, hogy Jugoszláviában a nemzeti kisebbségek »fasiszta-sovíniszta diktatúra alatt vannak«.”

1950 júliusában Szabadkán a tömegességgel azonban továbbra is komoly gondok voltak: bár a hallgatói létszám mélypontját sikerült elkerülni, a meghirdetett száz helyre így is csak 55-en jelentkeztek. A hallgatói keretet az elkövetkező hetekben sem sikerült feltölteni, s augusztus utolsó napjaiban a következő értesítést olvashatták a potenciális érdeklődők: „értesítjük mindazon növendékeket, akik a noviszádi magyar tanítóképző első osztályára szándékoztak iratkozni, hogy az idén a felső hatóság rendelete értelmében nem nyithatjuk meg az első osztályt. Az összes felvételi kérvényeket átküldjük a szubotikai magyar tanítóképző igazgatóságának. Felvételi vizsgára Szuboticán kell jelentkezni f. hó 29-én. Akik nem akarnak a szubotikai tanítóképzőbe iratkozni, a beküldött okmányaikat a szubotikai tanítóképző igazgatóságától kérjék.”

1951. május 28-án az *Ifjúság* című lap 3. oldalán jelent meg Tomán László éles visszhangot és erőteljes támadást kiváltó, *Az új magyar nemzedék sorsa* című írása. Tomán tanulmányában többek között arról írt, hogy „[...] a magyar főgimnáziumainkból, a magyar tannyelvű szakiskolákból évről-évre mind nagyobb számban kike-

rülő orvosokat, mérnököket, középiskolai tanárokat, gyógyszerészeket, állatorvosokat, jogászokat, közgazdászokat széthelyezik ebben az országban Maribortól Bitoljig és Polától Nišig – habár a magyar gyári munkásság, a magyar szövetkezeti parasztok, falvaink és városaink magyar lakossága magyar mérnököt, magyar mezőgazdászokat, magyar tisztviselőket kíván; a magyar értelmiségünk új nemzedékét az elnemzetietlenítés veszélye fenyegeti, mivel idegen ajkú és nemzetű környezetbe helyezik, mert hisz, ha Macedóniába vagy Isztriába vagy Boszniába küldik képzett embereinket – aligha tudják ezek megőrizni nemzeti jellegüket; – ha valaki Szkopljéba kerül, ha jó magyar is volt, lassan feloldódik és eltűnik a tengerben”. Tomán írásában ennél is tovább ment, amikor egyenesen úgy fogalmazott, hogy „a Vajdaságban is sok magyar lassan elfelejti anyanyelvét vagy a kiejtése romlik el teljesen”, aminek az oka elsősorban az, hogy „magyar iskoláink, színházaink, sajtónk, könyveink nem adnak nekik magyar nevelést is, ha nem ismerik a mi nagyjainkat, múltunkat, történelmünket – tehát elmagyartalanodásra vannak ítélve és ez nemzeti kisebbségünk elvesztéséhez vezet.”

Tomán a korban nemcsak bátor, hanem egyenesen vakmerő írásában lényegében a kora titói rendszer kisebbségpolitikájának a lényegére, Janus-arcúságának központi elemére mutatott rá, hogy eljusson a végső konklúzióig, miszerint „a felszabadulás óta nagyon kevés szó esett itt minálunk épp nemzeti kisebbségi ügyeinkről, mivel senki se nyúlt még sok saját magyar kisebbségi problémánkhoz, habár nem hinném, hogy egy szocializmust építő országban a vezető politikusok azt akarják, hogy egy nemzeti kisebbség értelmiség nélkül maradjon – nemzeti kisebbségünk fennmaradása veszélyben forog.”

A rendszer egészét támadó, egyenesen tabukat fesegető írás megjelenése után azonnal ki is tört a botrány. Az *Ifjúságban* és a *Magyar Szóban* is egymást követték a hatalom korabeli, exponens magyar képviselőinek Tománt támadó, tőle elhatárolódó reflexiói, amelyek közül a lehangosabb Olajos Mihály kétrészes *Negyedszer is „Az új magyar nemzedék sorsáról”* című cikke volt.

Olajos a Horthy = Rákosi, Rákosi = Horthy, Horthy és Rákosi = Sztálin oximoron, a nyers hatalmi göggel átítatott, személyeskedő és indulatos válaszában a magyarság messzi idegen tájakra történő áthelyezését firtató észrevételre például azt írta, hogy „Tomán tehát kirekeszti a magyarságot abból, hogy a zborniki, kosztoláci, vlaszinai, jablanicai áramfejlesztők és a többi Vajdaságon kívüli nagy objektum gyümölcséből vegyen – amelynek felépítéséhez pedig tartományunk többi dolgozójával együtt magyarságunk is hozzájárult [...]” A magyar szellemiségű oktatást hiányoló észrevételre úgy reagált, hogy „[...] Tomán azt hiányolja, ami tényleg nincs meg, ugyanis, hogy nem Szent Istvánt tanítják a legnagyobb magyarnak és iskoláinkban nem terítenek szőnyeget a horthysta szentistváni revizionizmus és a Rákosi-féle szentistváni »internacionalizmus alá.«” Majd sommásan összegezve véleményét, a Tomán által kifejtettekről egyenesen úgy fogalmazott, hogy „mintha a régi Jugoszlávia utolsó esztendeiben Nagy Ivánt, Deák Leót, Vámos Jánost hallanánk a »magyar egység« mézesmadzagáról papolni, vagy a megszállás első éveiben a zentai főtérré

verbuvált gyüleléscsoport horthysta jelszavazása tépné fülünket – de eszünkbe jutnak a különböző fajoskodó »jómagyar–rosszmagyar«elméletek is és Németh László »mélymagyarság« elmélete. Kicsit úgy érezzük magunkat, mintha a »Reggeli Újság« megszállás alatti számaiban tallóznánk”. Majd kijelentette, hogy „Így írt Tomán László szentistvánieszmés [!] revizionista szellemű cikket, amely csak Sztálin világhódító imperializmusának és budapesti lakája, Rákosi jugoszlávellenes sovinizta uszításának tehet jószolgalatot.” Olajos végül Tomán mellett az *Ifjútság* szerkesztőjéhez intézte figyelmeztető szavait: „a nagy nyilvánosság súlyos ítéletét megérdemli a szerkesztőség is, különösen az Ifjútság főszerkesztője, aki annyira ferdén fogta föl a sajtószabadság alapelveit és annyira nincs tisztában saját felelősségével, hogy ezt a sajtószabadság alapjait, független demokráciánk alapjait romboló káros cikket leköszölte.”

A Vajdasági Kultúregyesületek Szövetségének Magyar Tanácsa ilyen légkörben tartott 1951. június 14-én Sóti Pál elnökletével ülést, amelyen megvitatták a frissen végzett – egyébként zömében kiskorú – magyar tanítók elhelyezésének kérdését is. Hogy Tomán cikkének a legmagasabb állami körökben is volt visszhangja, jelzi az, hogy ezen az értekezleten Sóti a jelenlévőket értesítette: a tanügyi hatóságok arra tettek ígéretet, hogy a tanítók elhelyezésénél figyelembe veszik majd a Magyar Kultúratanács előterjesztését, s a frissen végzett magyar tanítókat pedig azokba a falvakba nevezik ki, ahol azok „a legjobban kifejthetik képességeiket és a falvak népének kulturális fejlődésében kellő segítséget nyújthatnak.”

1951 nyarán döntés született a vajdasági iskolahálózat átszervezéséről. Erre a tanulók nagy száma, a káderállomány, az iskolaépületek és a felszerelés hiányosságai miatt került sor. A korabeli adatok szerint az 1951-es évben a Vajdaság autonóm tartomány területén az általános, a szak- és középiskolákban összesen 49 000 magyar diák tanult. Az óvodások száma 5000, az általános iskolások száma 36 500 volt, a szak- és középiskolákba járók összesen 12 500-an voltak.

Az átszervezés értelmében a középiskolákban, a szakiskolákban és az egyetemeken is korlátozták a tanulók számát. A cél az volt, hogy az 1952/1953-as tanévtől a tanulók nagy részét az iparba, a kereskedelembe és a mezőgazdaságba irányítsák át. Ennek értelmében a nyolcosztályos elemi és az algimnáziumot végzeteknél csak a legjobb tanulmányi eredményt felmutatóknak engedélyezték a továbbtanulást. Az új rendszerben a középfokú szakiskolákba csak azokat vették fel, akik elvégezték a gimnázium negyedik osztályát; a középfokú orvosi, fogorvosi és földmérő iskolákba pedig azok iratkozhattak be, akik hat elvégzett gimnáziummal rendelkeztek. Mindez összesen 2013 nyolc osztályt és algimnáziumot végzett magyar diákot érintett. A hatóságok úgy számoltak, hogy az új követelményrendszer alapján a kisértségszűknek a fele folytatja majd tovább a tanulmányait. Az átszervezések a tanítóképzőket is érintették. A tanulmányi időt az addigi négy évről öt évre emelték meg.

Az átszervezés bejelentése – ha nem is volt sokkoló hatású, de – mindenképpen megválaszolatlan kérdések sokaságát hozta magával nemcsak a közvélemény, hanem az érintettek körében is. Bár a Szabadkai Tanítóképző 1951-től a volt ma-

gyar nyelvű főgimnázium épületébe költözött, s így lényegesen jobb körülményeket tudott biztosítani, az átszervezések híre a potenciális hallgatók elbizonytalanodását eredményezte. Szabadkán az igazi problémát ekkor elsősorban az jelentette, hogy az átköltözéssel párhuzamosan megindították az óvóképzőt is, azonban az új szak iránt alig érdeklődtek, így azt 1951 szeptemberében kénytelenek voltak még a hivatalos megnyitás előtt megszüntetni.

Jóval nagyobb gondok voltak Újvidéken. Kisferenc József, az Újvidéki Tanítóképző igazgatója a *Magyar Szó* megkeresésére kendőzetlenül el is mondta, hogy a tanítóképzés időtartamának egy évvel történő meghosszabbítása mögött elsősorban az a megfontolás állt, hogy az addigi rendszerben a hallgatók 17 évesen, lényegében gyakorlati tapasztalatok és képesítés nélkül kaptak oklevelet, s munkájuk megkezdésekor a legtöbb esetben egyáltalán nem feleltek meg a minőségi követelményeknek. Az interjúból az is kiderült, hogy néhány hónappal az új tanév kezdete előtt még az illetékeseknek sem volt konkrét elképzelésük arról, hogy ősztől hogyan is fog a valóságban realizálódni az egy évvel kitolt oktatás. „Egyes javaslatok szerint bizonyos tantárgyakat többévi oktatás helyett el lehetne végezni az órák heti számának a felemelésével is. Annyi bizonyos, hogy az eddigi tantervek egy része ezen túl az ötödik osztály anyagát képezi, ezenkívül az ötödik osztály lesz az, amelyben a tanulók részletesen megismerkednek a tanítás gyakorlati részével.” Bár a felvételi időpontja vészesen közeledett, még az igazgató sem tudott pontos választ adni arra a kérdésre, hogy az új rendszerben egyáltalán kik is jelentkezhetnek majd a tanítóképzőkbe. Az eredeti elképzelések szerint a kisérettségit letevők voltak erre jogosultak, ugyanakkor ebben az esetben viszont továbbra sem oldódott meg az eredeti probléma, nevezetesen az, hogy még az egy évvel kitolt oktatási rendszerben is az épphogy csak nagykorúak kaptak oklevelet, s álltak munkába. Mások ezért úgy érveltek, hogy a tanítóképzőbe csak azok jelentkezzenek, akik a kisérettségi teljesítése mellett elvégezték a gimnázium negyedik osztályát is. Ebben a helyzetben az egyetlen biztos pont csak az volt, hogy 1951 őszen Újvidéken még fogadták az első éves magyar hallgatókat.

További gondot jelentett az is, hogy a horvátországi és a szlovéniai magyarság esetében továbbra sem volt megoldva a tanítóhiány. Az ugyancsak kihívást jelentett, hogy a vajdasági származásúakat a szlovén nyelv ismeretének hiánya miatt nem lehetett a Muravidékre küldeni. Kisferenc ezt a kérdést emiatt is nevezte prioritásnak, s arra is kitért, hogy az ügyben felvették a kapcsolatot a Horvátországi Magyar Kultúrszövetséggel, azonban az ígéretek ellenére érdemi válaszokat nem kaptak.

Az átszervezésekkel és a tanítóképzés egy évvel történő bővítésével párhuzamosan egyre erőteljesebbek lettek azok a hangok is, amelyek arról szóltak, hogy 1951 őszen Újvidéken megszüntetik a magyar Tanítóképzőt. Nem tett az sem jót, hogy a Tanítóképzőbe való beiratkozás feltételeként a három helyett négy elvégzett középiskola lett a követelmény. Ennek következtében a nyári beiratkozáskor mindössze 3 újvidéki és 3 becskerekai tanuló jelentkezett az intézménybe. Végül a baranyai hallgatóknál a hatóságok a felvételinél eltekintettek a négy középiskolai végzettségtől,

s ezzel az újvidéki Tanítóképző – akkor még – megmenekült a bezárástól. 1951 augusztusában Újvidékről 3, Baranyából 17, Vajdaság déli területeiről további 7 hallgató kérte felvételét az intézménybe. Mindez azonban csak látszatintézkedés volt, a hosszú távú gondokat nem oldotta meg.

Alig telt el pár hónap Olajos Tomán „Horthy-fasiszta-Rákosista-nagymagyar revizionista” jelzőkkel illető kirohanása óta, amikor már a *Magyar Szó* is címdalán tette fel azt a Tomán által is pedzegetett kérdést, hogy „miért kell ragaszkodnunk ahhoz a módszerhez, hogy áthelyezgetjük a tanerőket. Igazán megpróbálkozhattak volna [az illetékesek] pályázatok kiírásával is.”

A központilag irányított el- és kihelyezéseknek a káros voltát legjobban talán az Újvidéki Magyar Tanítóképző és a Zentai Gimnázium között lejátszódott abszurd dráma szemlélteti a legjobban. 1951. november 6-án jelent meg a *Magyar Szóban* az Újvidéki Magyar Tanítóképző nyílt levele, amelyben az intézet igazgatósága éles támadást intézett a Zentai Főgimnázium és Zenta Város Tanügyi Tanácsa ellen. A levélből azt lehet megtudni, hogy az újvidéki Tanítóképzőnek ekkor már két éve nem volt magyar szakos tanára, az órákat pedig kényszerből a Tanárképző Főiskola hallgatói tartották, akik azonban „a legjobb akarattal ellenére megközelítőleg sem voltak képesek elérni a kívánt célt”. A tanárhiányt pedig azért nem lehetett megoldani, mert „[...] a kiszemelt tanárt jelenleg személyes érdekei Zentához fűzik. Nem siet tehát Noviszádon új állását elfoglalni. Ebben az elhatározásában támogatja őt Zenta város tanügyi tanácsa is, arra hivatkozva, hogy a zentai főgimnáziumnak is szüksége van magyar szakos tanárra.” Ezután a levél arra a konklúzióra jutott, hogy Újvidéken lényegében a zentai önös érdekek miatt nem lehet biztosítani a magyarórák minőségi oktatását, ami pedig elsősorban a zentaiak felelőssége, mivel az ottani főgimnáziumban „csak 3-4 diák készül magyarszakos tanárnak, miközben a tanítóképző tanulói kivétel nélkül tanítónak készülnek.”

November 15-én Gordán László, Zenta Város Tanügyi Tanácsának elnöke válaszolt a nyílt levélre. Gordán arra mutatott rá, hogy a zentai gimnáziumnak akkor egyetlen egy magyarszakos tanára volt, aki összesen 250 diákot oktatott. Ezt követően részletesen leírta a hivatalos szervekkel ez ügyben történt októberi levelezések hátterét, aminek következtében végül Zenta átengedte Újvidéknek a tanárt. Közvetlenül Gordán válasza mellett a *Magyar Szó* az időközbeni újabb fejleményekről is beszámolt. Ebből tudni azt, hogy Zenta valóban eleget tett a Vajdasági Tanügyi Tanács utasításának, s a kikért tanárt végül át is helyezték a tartományi székvárosba. Csakhogy ezzel viszont a 250 zentai diák maradt magyarszakos tanár nélkül, mivel az Újvidéken élő és Zentára áthelyezett (!) Gellért Tibor kétévi oktatói gyakorlatára hivatkozva sérelmesnek tartotta magára nézve a döntést, s vonakodott Zentára költözni.

Hasonló anomáliák országszerte voltak. 1951 szeptemberében összesen 14 magyarul tudó tanítót kellett volna a Horvát Népköztársaságba helyezni. A tanár- és tanítóhiány miatt a hatóságok a gordiuszi csomót végül úgy vágta át, hogy a Vajdaságból öt gyakorlott tanítót irányítottak át Horvátországba, a helyüket pedig a

frissen végzett, tapasztalat nélküli tanerővel töltötték fel. A tanító- és a tanárhiányt jól érzékeltetik a korabeli adatok is: az 1951. szeptemberi kimutatás szerint a 148 betöltetlen állásra összesen 37 tanító jutott. Bár – ahogyan azt a fentiekben is láthattuk – a tanárhiány általános volt, az abban az évben Újvidéken végzett tizenhat magyar szakos tanár közül tízet tanítói állásba helyeztek.

A tanulmányi eredményekben folytatódott a további leépülés. Szabadkán az 1951/1952-es tanév első félévében már a hallgatók 55,96%-a bukott meg, de hasonló eredmények voltak a szerb nyelvű képzésen is.

Június közepén tartották meg Újvidéken a Kultúregyesületek Vajdasági Szövetségének plenáris ülését. Zora Krdžalić, a Tartományi Főbizottság Kultúr- és Oktatásügyi Tanácsának elnöke az ülésen élesen bírálta az országos tanítóképzés színvonalát. Elsősorban azt sérelmezte, hogy az oktatási hiányosságok miatt a tanítók alkalmatlanok a falvak kultúrmunkájába bekapcsolódni, s többségüknek lényegében semmilyen szaktudása nincs a falusi ének- és zenekarok fejlesztésére. Azt is bejelentette, hogy ennek orvoslására a tanítóképzőkben bevezetik a kötelező ének- és zenetanítást.

A Vajdasági Kultúregyesületek Szövetségének Magyar Tanácsa 1952. június 26-ától többnapos Magyar Ünnepi Játékokat szervezett Palicson. A rendezvény jelentőségét mutatja, hogy annak nyitőünnepségén megjelent Petar Stambolić, a Szerb Népköztársaság miniszterelnöke és Slobodan Penezić, a Szerb Népköztársaság belügyminisztere. A Játékokat Josip Broz Tito táviratban köszöntötte. A megnyitó vezérszónoka Rehák László – a *Magyar Szó* főszerkesztője és egyben népképviselő – volt, aki beszédében nagy hangsúlyt fektetett az oktatás kérdésére. Rehák beszámolója szerint az 1951/52-es tanévben Vajdaság Autonóm Tartomány területén a nyolcosztályos iskolák 1036 magyar tagozatát 43 750 magyar tanuló látogatta, s ezekben az intézményekben 875 magyar tanító oktatott. A főgimnáziumok felsőbb osztályainak 40 tagozatán 1306 tanulót 114 magyar tanár tanított. Az Ünnepi Játékok második napján 150 fő részvételével tartották meg a jugoszláviai magyar egyetemi hallgatók találkozóját. A referátumok fókuszában az a probléma állt, hogy a magyar egyetemisták nem vettek részt az Egyetemi Hallgatók Szövetségének a munkájában, ezért „erőfeszítéseket kell tenni, hogy a magyar egyetemi hallgatók mind nagyobb mértékben bekapcsolódjanak a politikai munkába.”

A harmadik napon a magyar kulturális élet kérdései kerültek napirendre, s ezek fókuszában is az oktatáspolitikai állt. Olajos Mihály expozéját azzal kezdte, hogy „[...] az alapvető szempont: milyen mértékben járultak hozzá kultúrmunkásaink a forradalmi erők reakció elleni harcához. A főkérdés: milyen elemek hiányoznak szereplésükből, mit kell még jobban kifejezésre juttatni tevékenységükben és mit kell eltávolítani belőle. Hogy még hathatósabban előmozdítsák a haladást.” Azzal kapcsolatban sem hagyott kételyt, hogy egészen pontosan kiket is ért „eltávolítandó káros elemek” alatt: „a kispolgári szellem dagálya hozza magával ezeket az elemeket. Közösségünk idősebb nemzedékeit évtizedeken át rontották limonádé darabokkal, szentimentalizmustól csöpögő termékekkel, és ki tudná felsorolni meny-

nyíféle badarságot tartalmazó műsorokkal. Részben a mai külföldi behatás is rontja közösségünket, s az ifjúságot is (például az amerikai filmek egy része). [...] A reakció politikai párttal nem rendelkezvén, az egyház szervezetét igyekszik gyűjtőhelyévé és akció bázisává megtenni. Itt megvan a vallási suba is, ami alá rejtőzik, a kapcsolat és a külföldi, a nyugati reakcióval, mert tudott dolog, hogy a katolikus egyház gyeplőit Róma, a szocialista Jugoszlávia elleni uszítás egyik nagy központja tartja a kezében és ismeretes a református egyház, vagy a szekták külföldre vezető köldökzsínónya is.”

Ezt követően Olajos név szerint felsorolta azokat a katolikus papokat – Gere Vince adai plébános, Szögi Albert katolikus kispap, Rác Imre becsei kántor, Tomka Viktor torontálvásárhelyi tiszteletes, Gulyás Károly tiszakálmánfalvi plébános –, akik „az ellenforradalmi politikai jelszót igyekeztek terjesztetni az ifjúság körében”, majd fokozott éberségre hívta fel a hallgatóságát. A vitában Sinkó Ervin – Olajos Mihály felszólalását méltatva – többek között azt mondta, hogy a „[...] harc a kispolgári szellem ellen, harc a begubózás ellen, harc a szocialista ember arculatának a kialakításáért. Az a magyar, aki csak a magyarokra gondol, jugoszlávnak, hazafinak, szocialistának és magyarnak is rossz. Nekünk, jugoszláviai magyaroknak nem az a feladatunk, hogy jogokat harcoljunk ki, hiszen ezek minden téren biztosítva vannak, hanem hogy éljünk jogainkkal, amiket a szocialista Jugoszlávia biztosít.” Sinkót követően Tamási Mária tanítónő szólalt fel, aki élesen ostromozta azt a jelenséget, hogy a tanítók nem kapcsolódnak be a tömegszervezetek munkájába.

B. Szabó György, az Újvidék Tanárképző Főiskola tanára viszont arról számolt be, hogy a hetvenkét tanítójelölt közül csak tizennyolcan kaptak diplomát, a többiek elvérezték a vizsgák alatt. Majd annak a véleményének adott hangot, hogy „az oktató, a nevelő, a véső, a kalapács, hogy megalkossa az új szocialista arculatú embert, s mindenképpen nem az anyagban van a hiba, hanem a technikában, ahogy ezt a munkát végzik”.

Források:

Szabad Vajdaság (napilap)

Magyar Szó (napilap)

Ifjúság (hetilap)